

6. Azîmî, *Azîmî Târîhi: (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: H. 430-538)* (Ankara 1988). 7. İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Selçuklular'la ilgili bölümlerin tercümesi). *Önce Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi'*nde (XXVI [2005], sy. 30, s. 1-84), daha sonra *Makaleler'de* (II, 437-605) neşredilmiş, ardından *el-Muntazam fî târîhi'l-Ümem'de Selçuklular: (H. 430-485 / 1038-1092)* adıyla kitap olarak basılmıştır (Ankara 2014). 8. İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb* (Selçuklular'la ilgili bölümlerin tercümesi). *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi'*nde (XXI [2000], sy. 25, s. 1-84) ve *Makaleler'de* (II, 607-776) neşredilmiş, ardından *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521 = 1055-1127)* adıyla kitap şeklinde basılmıştır (Ankara 2014).

Ali Sevim'in *Bellekten, Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* gibi ilmî dergilerde makaleleri, *İslâm Ansiklopedisi (İA) ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'*nde (DİA) maddeleri yayımlanmıştır. Ayrıca Sevim'in makale, madde, tebliğ ve konferansları *Makaleler I-III* adlı kitapta toplanmıştır (Ankara 2005). Ali Sevim aynı zamanda şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, şiir kitapları yayımlamış, bazı şiirleri Alaeddin Yavaşca, Rüştü Eriç, Suphi İdrisoğlu, Faruk Şahin ve Tolga Bektaş tarafından bestelenmiştir. Bazı şiir kitapları: *Gecelerin Zambacı* (İzmir 1960), *Beyaz Gölgeler* (Ankara 1994), *Hayal Gölleri* (Ankara 1997), *İlâhi Ezgiler* (Ankara 1998), *Bir Başka Hayal* (Ankara 2003), *Ruhumdan Akisler* (Ankara 2005).

#### BİBLİYOGRAFYA :

AÜ DTCF Personel Arşivi Prof. Dr. Ali Sevim Dosyası; Ali Sevim, *Makaleler* (haz. E. Semih Yalçın – Süleyman Özbek), Ankara 2005, neşredenin girişi, I, 1-6; Ali Birinci, *Osman Turan*, Ankara 2003, s. 21-22, 93, 101; Süleyman Özbek, "Prof. Dr. Ali Sevim'in Özgeçmişi", *TAD*, XVII/28 (1995), s. 315-320; Yusuf Turan Günaydın, "Selçuklu Tarihinde Bir Otoriteydi Ali Sevim", [www.tyb.org.tr](http://www.tyb.org.tr) (26.06.2015).



İLHAN ERDEM

**SEYDA, Muhammed Nurullah**  
(1949-1985)

**Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.**

Cizre'de doğdu. Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Muhammed Said Seyda'nın oğludur. Ailesi aslen Mardin'in Dargeçit ilçesinin Kureyşa köyündendir. Annesi Tayyibe Hanım, Ga-



Muhammed  
Nurullah  
Seyda

bar dağının zirvelerinde bulunan ve Güneydoğu bölgesinde yaptıkları medrese ve tekke hizmetlerinden dolayı "Basret şeyhleri" olarak tanınan aileden Şeyh Celâleddin Efendi'nin kızıdır. Muhammed Nurullah dinî ilimleri babasından, babasının talebesi Fahreddin Arnâsî (Yıldız) ve Abdurrahman Erzen gibi medrese hocalarından öğrendi. Nakşibendî-Hâlidî hilâfetini babasından, medrese icâzetini Fahreddin Arnâsî'den aldı. Babasının 1968'de vefatından sonra henüz yirmi yaşında iken Cizre'deki medrese ve tekkenin başına geçti. Kendisi de babası gibi kışları Cizre'de, yazları Serdahl (Bağlarbaşı) köyündeki medrese ve tekkede ilim ve irşad faaliyetlerine devam etti. Yaklaşık kırk kişiye medrese icâzeti, Suriyeli Seyyid Ma'rûf, İsmetullah Beşîrî, Muhammed Düzgün ve kendisinden sonra postnişin olan kardeşi Ömer Faruk Seyda'nın da aralarında bulunduğu dokuz kişiye hilâfet verdi. 12 Mayıs 1985 tarihinde Nusaybin-Kızıltepe yolunda geçirdiği trafik kazası sonucu öldü, mezarı Cizre'de babasının kabrinde de bulunduğu aile mezarlığındadır. 1980'li yılların ortalarına kadar kimsesizlerin barındığı, aşiretler arası sorunların çözüldüğü, kandil gecelerinde 5000 kişiye kadar varan kalabalıkların ziyaret ettiği Serdahl Medresesi ve Dergâhı bölgede meydana gelen olaylar yüzünden 1994'te boşaltıldı. Bugün medrese ve dergâh onarılarak faal hale getirilmeye çalışılmaktadır. Cizre'nin Kale mahallesinde bulunan Şeyh Seyda Camii ve Dergâhı ise halen bölge halkının büyük saygı duyduğu bir ilim ve irfan merkezi olarak devam etmektedir.

**Eserleri.** 1. *Esrârü't-taşavvuf* (trc. İbrahim Öztürk, *Tasavvufun Sırları*, Bursa, ts.). 2. *Büzûr ve Haqâ'ik* (İstanbul 1989, trc. Abdullah Yücel, *Çekirdekler ve Gerçekler*, Bursa, ts.). 3. *Cem'ü'l-cevâmîf* (Kamışlı 1389). Fıkıh, tefsir ve hadis usulüne dairdir. 4. *Hulâsâtü't-Telhîş* (1388). Meânî ve bed'î ilmi hakkındadır. 5. *Tanînü't-Tabî'a* (trc. Abdurrahman Erzen, *Tabiat Çınlıyor*,

Bursa, ts.). 6. *Risâle-i Kalle Delle*. Şiirlerinden seçmeleri ihtiva eder. 7. *Hızbü't-tecelliyyât* (Kamışlı 1389). Âdâb ve evrâd-ı tarikatla bazı sûflerin salavatına dairdir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Nurullah Seyda, *Tasavvufun Sırları* (trc. İbrahim Öztürk), Bursa, ts. (Elvan Ajans), s. 172-183; Muhammed Şefik ez-Zibârî, *el-Ahvâlü'd-dürriyye ve'l-ahbârü'l-miskiyye fi's-silsiletî'z-Zibâriyye*, Musul 1935, s. 77-91; Mehmet Çağlayan, *Şark Ulemâsı*, İstanbul 1996, s. 228-229; Muhammed Gökso, "Muhammed Nurullah Seydâ el-Cezerî (1949-1985)'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvuf Anlayışı", *Uluslararası Şirnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010), Sempozyum Bildirileri* (ed. M. Nesim Doru), Ankara 2010, s. 647-661; Yunus Cengiz, "Muhammed Nurullah Seydâ'nın Doğa Okuması: Tanînu't-Tabî'a Eseri Üzerine", *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre* (ed. M. Nesim Doru), İstanbul 2012, s. 271-278; İbrahim Baz, "Güneydoğu'da Bir İrfan Merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi", *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, Şirnak 2011, s. 15-36; a.mlf., "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı", *Tasavvuf*, XIV/32, Ankara 2013, s. 139-167; Abdurrahman Adak, "Seyda, Muhammed Said", *DİA*, XXXVII, 21.



İBRAHİM BAZ

#### SEYYİD MUHAMMED TAKİ

(bk. MÜDERRİS-i RAZAVÎ).

#### SEYYİD SÂBIK

(السيد سابق)

(1915-2000)

*Fikhü's-sünne* adlı eseriyle tanınan Mısırlı âlim.

Ocak 1915'te Menüfiye vilâyetinde Bâcûr'a bağlı İstinhâ köyünde doğdu. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Orta öğrenimden itibaren bütün tahsilini Ezher'de yaptı, 1947'de âlimiyye diploması olarak mezun oldu. Ezher'e bağlı lise seviyesindeki enstitülerde öğretmenlik yaptı. Daha sonra Ezher ve Amr b. Âs camilerinde vaaz ve irşadla görevlendirildi. Yazı hayatına haftalık *el-İhvânü'l-muslimûn* dergisinde (1933-1938, ilk dönemi) "eş-Şafhatü'l-fikhiyye" başlığı altında San'ânî'nin *Sübülü's-selâm*, Şevkânî'nin *Neylü'l-evâtâr*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdü'l-me'âd*, Mahmûd Hattâb es-Süb-kî'nin *ed-Dînü'l-hâliş* gibi eserleriyle diğer bazı fıkıh kaynaklarını esas alarak tahâret ahkâmına dair kısa makaleler yazarak başladı. Ardından *el-Mebâhişü'l-kazâ'iyye* ve *ed-Da'Ve* dergilerinde



Seyyid Sâbık

yazılar kaleme aldı. 8 Aralık 1948'de İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının kapatılmasına karar verilmesinden yirmi gün sonra Başbakan Nukrâşî Paşa'nın öldürülmesi üzerine Abdülmecîd Hasan adlı tıp talebesine ölüm fetvasını verdiği gerekçesiyle yargılandığı da bunun doğru olmadığı anlaşılınca beraat etti. Teşkilâtın lideri Hasan el-Bennâ'nın 12 Şubat 1949'da bir suikast neticesinde öldürülmesinin ardından teşkilât üyelerine yönelik geniş tutuklama hareketi çerçevesinde Muhammed el-Gazzâlî, Behî el-Hûlî, Abdübedî' Sakr ve o sırada Tanta'da bir lise talebesi olan Yûsuf el-Kardâvî'nin de aralarında bulunduğu büyük bir grupla birlikte Sînâ'daki Tûr Hapishanesi'ne konuldu (Yûsuf el-Kardâvî, *eş-Şeyh el-Ğazzâlî*, s. 17) ve Hür Subaylar'ın Temmuz 1952 darbesine kadar hapiste kaldı. Ahmed Hasan el-Bâkûrî'nin bakanlığı sırasında Evkaf Bakanlığı'nda önce kültür, daha sonra mescidler müdürü olarak görev yaptı. Muhammed el-Behî'nin daha önce Seyyid Sâbık ve Muhammed el-Gazzâlî ile olan iyi ilişkileri bakanlığı sırasında bozulunca ikisinin de görevi Ezher'e nakledildi. İhvân-ı Müslimîn'e yönelik baskılar artınca Seyyid Sâbık, Suudi Arabistan'a giderek Cidde'de Melik Abdülazîz ve ardından Mekke Ümmülkurâ üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı, burada Şeriat Fakültesi'nde Şer'î Yargı Bölümü başkanlığına getirildi. Daha sonra Sosyal Bilimler Enstitüsü başkanlığı yaptı ve 100'ün üzerinde tez yönetti. 1989'da Hüsnü Mübârek tarafından İmtiyaz madalyası ile ödüllendirildi; 1993'te *Fıkhü's-sünne* adlı eserinden dolayı Kral Faysal İslâm Hukuku Araştırmaları ödülünü talebesi Yûsuf Kardâvî ile paylaştı. Vefatından üç yıl önce Mısır'a döndü, muhtelif camilerde vaazlarını ve sohbetlerini sürdürdü. 27 Şubat 2000 tarihinde Kahire'de vefat etti.

İlk gençlik yıllarında, ıslah yanlısı Ezherli Selefî âlimi Mahmûd Hattâb es-Sübki'nin 1912 yılında kurduğu el-Cem'iyetü's-

şer'iyye li-teavünü'l-âmilîn bi'l-Kitâb ve's-Sünneti'l-Muhammediyye'nin faaliyetlerine katılan Seyyid Sâbık daha sonra Hasan el-Bennâ'yı tanıyınca onun kurduğu İhvân-ı Müslimîn'e geçmiştir. Evlerde, okullarda ve kamplarda verilen ders, konferans ve yapılan toplantılar vasıtasıyla bütün Mısır şehirlerinde yürütülen eğitim ve irşad faaliyetlerinde teşkilâtın en faal üyeleri arasında yer almış, 1948'de İsrail işgali sırasında Filistin müslümanlarına yardım için teşkilât tarafından oluşturulan askerî grupların hazırlanması ve eğitilmesi işinde çalışmıştır. Bu sırada Mısır'da başka bir Selefî hareket olarak yakınlık duyduğu Cemâatü ensârî's-Sünneti'l-Muhammediyye ile ve özellikle bu hareketin kurucusu Muhammed Hâmid el-Fıkî başta olmak üzere Abdurrahman el-Vekîl, Muhammed Halîl Herrâs ve Ebû'l-Vefâ Muhammed Dervîş gibi şahsiyetleriyle yakın ilişki içinde bulunmuş, onların dernek ve merkezlerinde konferanslar vermiş, *et-Tevhîd* adlı aylık dergilerinde yazılar kaleme almıştır. Kendisinden faydalananlar arasında Mennâ Halîl el-Kattân, Yûsuf el-Kardâvî, Ahmed el-Assâl, Abdüsettâr Fethullah Saîd, Sâlih b. Humeyd, Muhammed er-Râvî, Abdullah el-Akîl gibi şahsiyetler anılır.

**Eserleri. 1. Fıkhü's-sünne** (I, Kahire 1946; I-III, Kahire 1373/1954; Beyrut 1391/1971, 1392/1973, 1397/1977, 1985). Tahâretle ilgili ilk bölümü 1946'da çıktığında eseri çok beğenen Hasan el-Bennâ tarafından bir mukaddime yazılmış, İhvân-ı Müslimîn aile eğitim programı çerçevesinde okutulan güvenilir bir fıkıh kitabı olarak kabul görmüştür. Müellif kendi mukaddimesinde sade, basit bir üslûp ve kapsamlı bir muhteva ile kaleme aldığı eserde her meselenin hükmünü kitabın sarîh ifadelerine, sahih sünnete ve icmâa dayandığını, mecbur kalmadıkça ihtilâflara yer vermediğini, Allah ve resulünü anlamaya kapı araladığını, insanları Kitap ve Sünnet üzere birleştirip ihtilâfların ve mezhep taassubunun üstesinden geldiğini belirtir. Fıkıh konusunda mezhep imamlarından ve yöntemlerinden övgüyle söz ettikten sonra artlarından gelen ulemâyı onlara körü körüne ve taassupla bağlanmak, mezhep imamını şârî' yerine koymak ve onun söylediklerinin dışına çıkmamakla itham eden müellif, mezhepleri taklit ve taassup yüzünden ümmetin Kitap ve Sünnet'le hidayete erme yolunu kaybettiğini, şeriatın fukahânın görüşlerinden ibaret hale geldiğini, eğitimin mezhep temelli yapılmasının ictihaddan yüz çevirmeye ve

bu taklitçi ruhun yaygınlık kazanmasına, fikrî faaliyetin ve ilmî bağımsızlığın ortadan kalkmasına, ümmetin şahsiyetinin zayıflayarak bölünüp parçalanmasına ve dinamizmini kaybetmesine yol açtığını, nihayet Batı'nın hâkimiyetine ve tasallutuna mâruz kaldığını, müslümanların ancak ıslah yanlısı âlimler sayesinde Kitap ve Sünnet'in hidayetine ulaşarak bu durumdan kurtulabileceğini ileri sürmüştür. Eser incelendiğinde başta İbn Kudâme'nin *el-Muğnî'si* ve Şevkânî'nin *Neylü'l-evtâr*'ı olmak üzere İbn Teymiyye'nin *Mecmû'u'l-fetâvâ*, San'ânî'nin *Sübülü's-selâm*, İbn Kayyim'in *Zâdü'l-me'âd*, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*, Nevvî'nin *el-Mecmû'f* ve İbnü'l-Hümâm'ın *Fethu'l-kadîr* adlı eserlerinden faydalandığı görülür. Müellif gibi Selefî yaklaşımı benimseyen Nâsırüddin el-Elbânî de insanların dini doğrudan Kitap ve Sünnet'ten öğrenmelerinin çağdaş bir ihtiyaç olduğunu ve anılan özelliklerinden dolayı takdire ettiği eser üzerine *Temâmü'l-minne 'alâ Fıkhî's-sünne* adıyla (Riyad 1373, 1408, 1409) bir ciltlik ta'lik yazarak "savm" kitabının sonuna kadar eserin yaklaşık dörtte biri hakkındaki eleştirilerine yer vermiştir. Seyyid Sâbık'a gönderdiği değerlendirmelere sonraki baskılarda pek azı dışında riayet edilmediğine dikkat çeken Elbânî hadis ve fıkıhla ilgili çok sayıda hatanın kalmaya devam ettiğini belirtir (*Temâmü'l-minne*, s. 4-5, 10-11). *Fıkhü's-sünne*'deki başlıca hatalar olarak eserde hakkında değerlendirme yapılmayan çok sayıda hadisin zayıf, sahih kabul edilen bazı hadislerin gerçekte çok zayıf ve zayıf sayılan bir kısım hadislerin sahih olduğunu; *Şahîhayn*'dan başka eserlere nisbet edilen bazı hadislerin *Şahîhayn*'da veya bu iki kitapta birinde bulunduğunu; *Şahîhayn*'a isnadla verilen bir kısım hadislerin bu eserlerde bulunmadığını; hadis diye zikredilen bazı rivayetlerin hadis kaynaklarında yer almadığını; birçok fikhî meselede delilin zikredilmediğini, bir konuyu sahih hadis mevcut olduğu halde bazan delil olarak kıyasın zikredildiğini; bir meselede birbirine zıt görüşlere yer verilip tercihte bulunulmadığını; bir konuda çelişkili görüşler ortaya konup konunun başında ayrı, sonunda ayrı fikir beyan edildiğini; yapılan tercihlerde bazan isabet edilmediği, daha sağlam görüş yerine zayıfın tercih edildiğini; çeşitli konularda muarız bulunmayan sahih hadise muhalefet edildiğini maddeler halinde sıralayan Elbânî (*a.g.e.*, s. 12-13), ardından kitap boyunca bunlarla ilgili örnekleri zikredip değerlendirmektedir. Mustafa Beşir

et-Trablusî de Seyyid Sâbık'ın kitapta izlediği metot ve bu yaklaşım çerçevesinde dile getirdiği temel esaslar, mezhepler ve mezhep taassubu, taklit ruhu ve bunun İslâm toplumunda yol açtığı fikrî ve ilmî gerileme vb. konulardaki görüşlerini eleştirip bu tür iddialar ileri süren müellifin beklenenin aksine ictihad yapabilmek için yeterli seviyede Kitap, Sünnet ve fıkıh bilgisine sahip olmadığını, ayrıca belli bir yönteminin bulunmadığını ileri sürerek bunları *Fıkhü's-sünne*'den örneklerle açıklamaktadır (*Menhecü'l-bağş*, s. 222-256; *Fıkhü's-sünne* ile ilgili bazı değerlendirmeler ve eleştiriler için ayrıca bk. Kavak, s. 87-92; Sifil, sy. 9 [1986], s. 13-16; Yücel, sy. 6 [2005], s. 621-629). Seyyid Sâbık'ın eserine yönelik bu eleştiriler benzeri birçok Selefi âlim için de geçerli olup bu âlimlerin Kur'an ve Sünnet'e dönüşü vurgu yaparken İslâm toplumlarının on beş asırlık bilgi ve düşünce birikimini önemsemeyen, her şeye rağmen ümmetin genelde aşırılık ve sapıklıktan uzak olarak orta yol üzerinde hayatını sürdürmesini mümkün kılan usul ve yöntemi devre dışı bırakan, dünle bugün arasındaki süreklilik ve tecrübe zenginliğini göz ardı eden, müslümanların Batı karşısında gerilemelerinin sebeplerini tesbit hususunda kolaycı ve derinlikten yoksun değerlendirmelere sığınan, dolayısıyla ilk iki kaynaktan hareketle günümüzü anlamaya çalışmaktan çok bugün kendince doğru saydığı bazı kabullere o kaynaklardan gerekçe üretmeye çalışan, bütünlükten, tarih ve medeniyet tasavvurundan kopuk yüzeysel bir yaklaşım ve yöntemsizlik sergilediğine işaret etmektedir. *Fıkhü's-sünne* gerek İhvân-ı Müslimîn hareketinin etkisi gerekse yeni üslûbu ve iddiasından dolayı hemen bütün İslâm ülkelerinde özellikle yeni kuşaklar arasında büyük rağbet görmüş, çok sayıda baskısı yapılmış ve çeşitli dillere çevrilmiştir. Eseri Muhammad Sa'eed Dabas ve Jamal Al-Din M. Zarabozo (*Fıqh Us Sunnah*, I-V, Indianapolis 1983, 1989, 1991, 1995), F. Amira Zrein Matraji ve Mahmoud Matraji (*Fıqh us-Sunnah*, I-IV, Beirut 1996) İngilizce'ye; Imane Ali Lagha ve Rawya Burhane Naji (*Les règles de la législation islamique éclairées par la tradition prophétique*, Beyrouth 1997), Rachid Barhoune ve Corentin Pabiot (*Fıqh as-sunna*, I-III, Paris 2006) Fransızca'ya; Ahmet Sarioğlu, Tayyar Tekin ve Mehmet Yılmaz (*Fıkhü's-sünne: Âyet ve Hadislerle İslam İlmihali ve İslam Hukuku*, I-IV, İstanbul 1986, 1990, 1992; tek cilt halinde, İstanbul 2003) Türkçe'ye; Muhammed

Emîn Ahmed Ali Berzencî (*Tekî Pişten Le Şerîet*, I-IV, Tahran 1382 hş.) Kürtçe'ye; Mahmûd İbrâhîmî (*Fıkhü's-sünne*, I-IV, Sakız 1371 hş.; Tahran 1386 hş., 1387 hş.) Farsça'ya tercüme etmiştir. Fuâd Hasan Dehâbe, eseri gözden geçirerek *Tehzîbü Fıkhî's-sünne* adıyla ihtisar edip yeniden düzenlemiştir (San'a 1430/2009, Muhammed b. İsmâil el-İmrânî'nin tercihleriyle birlikte), Süleyman b. Ahmed el-Fıfî de *Muhtasarı Fıkhî's-sünne* adıyla özeti yapmıştır (Riyad 1432/2011). Meşhûr Fevzâ Mehâcine hadisleri tahrîc etmek, fikhî görüşlerin alındığı kaynakları göstermek, müellifin nakillerde yaptığı hataları düzeltmek ve açıklamalarda bulunmak suretiyle doktora tezi olarak eserin ilmî neşrini hazırlamış (*Tahkiķu Kitâbi Fıkhî's-sünne*, 2006, Amerikan Açık Üniversitesi, Kahire), Fatih Yücel, *Seyyid Sâbık'ın Fıkhü's-Sünne Adlı Eserinin Metodolojik Analizi* adıyla bir yüksek lisans tezi yapmıştır (2002, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

**2. el-'Aķâ'idü'l-İslâmiyye.** Bu eserde de *Fıkhü's-sünne*'de olduğu gibi Selef'in yaklaşımı esas alınarak naklî ve akfî deliller çerçevesinde müellifin doğru olarak kabul ettiği görüşler basit bir üslûpla ortaya konulmuştur (Kahire 1964; Beyrut 1406/1985). Seyyid Sâbık, *el-'Aķâ'idü'l-İslâmiyye*'nin mukaddimesinde de Kitap ve Sünnet yerine akaidle ilgili konularda fikrî mezheplere bağlanmanın inancı sadelikten ayırarak felsefe, kelâm ve mantık temelli tartışmaların içine sürükleyip özünden uzaklaştırdığını, ümmetin bölünüp parçalandığını, tartışmalar sebebiyle inancın eylemlere hükmedemez duruma geldiğini, bu zaafın bütün hayatı etkisi altına aldığı, ümmetin içeride ve dışarıda kendisine düşen görevleri yerine getiremediğini ileri sürmüştür. Kitabı Oleh H. Moh. Abdai Rathomy Endonezyaca'ya (*Aqidah Islam: Ilmu Tauhid*, Bandung 1974, 1978; Klang 1988; Singapur 1991; Kuala Lumpur 1997), İbrahim Sarmış ile (*Âyet ve Hadislerle İslâm Akaidi*, Konya 1981) Hanifi Akın ve Hanife Akın (*İslam Akaidi*, İstanbul 2005, tahrîc ve ilâvelerle) Türkçe'ye, Ali Âkâ Sâlihî Farsça'ya (*'Aķâ'id-i İslâmî*, Tahran 1380 hş.) çevirmiştir.

**3. 'Anâşirü'l-ķuvve fi'l-İslâm** (Kahire 1963; Beyrut 1398/1978). İslâm toplumunu ayakta tutan inanç, ahlâk, ilim, ekonomi, sosyal dayanışma, siyasî otorite ve cihad gibi temel dinamikler ve bunların mahiyetine dair bilgi veren bir eser olup Kemal Rûhânî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir (*Âzâdi u 'Adâlet: ber Girifte*

*ez 'Anâşirü'l-ķuvve fi'l-İslâm*, Sakız 1380 hş.; Mehâbâd 1381 hş.). **4. Da'vetü'l-İslâm** (Kahire 1960, 1393/1973; T trc. Ahmet Gürtaş, *İslâm Daveti*, Konya 1971). Eserde İslâm dininin ve İslâm eğitiminin temel özellikleri, İslâm'ın ahlâk ölçüleri, İslâm daveti ve davetçilerin nitelikleri gibi konular ele alınmıştır. **5. İslâmünâ** (Kahire 1961, 1967, 1976, 1979; Kahire 2009; Urmiye 1381 hş.). Mes'ûd Kâdir Mirzî (*Rehne-mûdhâ-yi Âyini*, Urmiye 1381 hş., 1382 hş.) ve Seyyid Ca'fer Hüseyinî (*İslâm-ı Mâ: Nigâhi-yi nov be Mebânî-yi l'itkâdi, 'İbâdi u Ahlâķi-yi İslâm*, Senendec 1382 hş.) tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Seyyid Sâbık'ın diğer bazı eserleri de şunlardır: *er-Ribâ ve'l-bedil tıbbkan li's-şer'ati'l-İslâmiyye* (1404/1983; banka faizlerini câiz görenlere reddiye olarak yazılmıştır), *el-Hac ve menâsikühü* (Kahire 1401/1981), *eş-Şalât ve't-tahâre ve'l-vuğü* (Kahire 1391/1971), *Ahķâmü's-sıyâm ve leyleti'l-ķadr ve zekâti'l-fıtr ve şalâti'l-'id* (Kahire 1391/1971). Seyyid Sâbık, Veliyyullah ed-Dihlevî'nin *Hüccetü'lâhi'l-bâliġa* adlı eserini de tahkik etmiştir (I-II, Kahire-Baġdad, ts. [Dârü'l-kütübi'l-hadîse / el-Mektebetü'l-Müsenân]; Beyrut 1426/2005).

#### BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Sâbık, *el-'Aķâ'idü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1406/1985, s. 13-16; a.mlf., *Fıkhü's-sünne*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I-III; M. Fethî Ali Şâfir, *Vesâ'ilü'l-İlâmî'l-ma'bu'a fi da'veti'l-İhvânî'l-müslimîn*, Cidde 1405/1985, s. 263, 362, 371, 384, 388, 429; Nâsirüddin el-Elbânî, *Temâmü'l-minne fi't-ta'lik 'alâ Fıkhî's-sünne*, Riyad 1409; Yûsuf el-Kardâvî, *eş-Şeyh el-Ġazzâlî kemâ 'aref-tüh: Riħletü nuşfi ķarn*, Kahire 1420/2000, s. 17, 61, 107; a.mlf., *İbnü'l-ķarye ve'l-küttâb: Melâmiħ sîre ve mesîre*, Kahire 1427/2006, I, 285, 336, 361, 415; II, 38, 71, 76, 234, 249, 254, 255, 280, 316; III, 61, 208, 298, 338; IV, 52, 364, 604-605; Ahmed M. Tâhir Ömer, *Cemâ'atü en-şâri's-sünneti'l-Muħammediyye ve cühüdühâ fi neşri 'aķidetü's-selef* (doktora tezi, 1422), Câmîatü'l-İmmî'l-kurâ, s. 351, 365; B. Haykel, *Revival and Reform in Islam: The Legacy of Muhammad Al-Shawkani*, Cambridge 2003, s. 1; Saba Mahmood, *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*, Princeton 2005, s. 80-81; B. Maréchal, *The Muslim Brothers in Europe: Roots and Discourse*, Leiden 2008, s. 87, 126-127, 133; Abdullah el-Aķil, *Min A'lâmî'd-da'Ve ve'l-ħareketi'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşıra*, Amman 1429/2008, I, 299-309; Özgür Kavak, "İslamcı Modernizmin Fikhî Mirası: Hadis ve Sîret Merkezli Kaynaklara Dönüş Projeleri ve Türkiye'ye Etkileri", *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Literatürü* (ed. Eyyüp Said Kaya), İstanbul 2010, s. 86-92, 99; Mustafa Beşir et-Trablusî, *Menhecü'l-bağş ve'l-fetvâ fi'l-fıkhî'l-İslâmî: Beyne inzibâti's-sâbıkîn ve iẗrâbi'l-mu'âşirîn el-üş-tâzân Seyyid Sâbık ve'l-Ġarâđâvî nümûzecen*, Amman 1432/2011, s. 217-256; 'Ulemâ' ve a'lâm ketebü fi meccelleti'l-Va'yi'l-İslâmî el-Kü-

veytiyye, Küveyt 1432/2011, 1, 471-502; Abdülmu'tî Beyyûmî, "Züyûfû'l-mecelle: Ma'âş-Şeyh es-Seyyid Sâbık", *el-Va'yû'l-İslâmî*, sy. 60, Küveyt 1970, s. 57-59; Ebubekir Sifil, "Fıkhus Sünne Üzerine", *Kitap Dergisi*, sy. 9, İstanbul 1986, s. 13-16; Cemâl Sa'd Hâtîm, "el-Ümme teveddafa şâhibe Fıkhî's-sünne", *et-Tevhîd*, XXIX/1, Kahire 2000, s. 40-41; Neş'et Ahmed, "eş-Şeyh Seyyid Sâbık ve dem'atü vefâ'in li-rahîlî'l-'ulemâ", *el-Beyân*, sy. 151, Londra 2000, s. 104-107; Fatih Yücel, "Seyyid Sâbık (1915-2000) Hayatı, Eserleri ve Fıkhus Araştırmalarında İzlediği Metodu", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6, Konya 2005, s. 617-632.



AHMET ÖZEL

### SİDDİKİ, Cemâleddin

(bk. BEKRÎ, Cemâleddin).

### SİDDİKİ, Kelîm

(كليم صديقي)

(1931-1996)

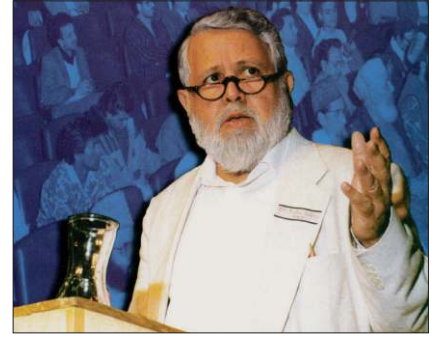
Hint asıllı müslüman düşünür,  
aksiyon adamı.

Resmî kayıtlarda, 2 Temmuz 1933 tarihinde Uttar Pradeş eyaletinin Sultanpûr şehrinde doğduğu belirtilmişse de yakınlarının bildirdiğine göre 15 Eylül 1931'de Chhattisgarh eyaletine bağlı Durg bölgesinin Donda Lohara köyünde dünyaya geldi (*In Pursuit of the Power of Islam*, s. 13). Bu köyde küçük bir araziye sahip olan babası İngiliz yönetimine bağlı polis memuru olarak Uttar Pradeş'e tayin edilmişti. Kelîm, ilk öğrencilik yıllarını çoğunluğu milliyetçi Hindular'dan oluşan bir okulda tamamladı. Henüz on iki yaşında iken, Hindistan müslümanlarının bağımsız bir devlet kurmaları için faaliyet gösteren Müslüman Birliği'nin öğrenci teşkilâtına girdi. Ancak Hindu öğrencilerden gördüğü şiddet yüzünden okulunu bırakmak zorunda kaldı; ardından müslümanlara yönelik toplu katliamların başlaması üzerine ailesi yeni kurulan Pakistan'ın Karaçi şehrine göç etti (1950). Burada Hindistan'dan gelen müslüman arkadaşlarıyla beraber çıkardığı *The Leader* adlı öğrenci dergisinin editörlüğünü yaptı. Maddî imkânsızlık yüzünden bıraktığı bu yayımdan sonra gazetecilik eğitimi almak için 1954'te İngiltere'ye gitti.

Lisansını London School of Economics and Political Science'ta tamamlayan Siddîki öğrenimi süresince çeşitli gazetelerde çalıştı. 1964-1972 yıllarında *The Guardian*'da sayfa editörlüğü yaptı. Yüksek lisansını ekonomi alanında tamamladı, ardından hazırladığı tezle (*Functions of Inter-*

*national Conflict: A Socio-Economic Study of Pakistan*) University College London'ın Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden doktora derecesi aldı (1972). 1960'ların sonlarında doktora tezi için saha çalışmaları yapmak üzere on ay süreyle Pakistan'da bulundu. Pakistan dönüşü Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılmasıyla neticelenen çatışmaların sosyal, ekonomik ve siyasal arka planını konu edindiği *Conflict, Crisis and War in Pakistan* adlı ilk eserini kaleme aldı. Eserin basılması üzerine sonraları yakın arkadaşı olan Zafer Bangash'ın öncülüğünde, çeşitli üniversitelerden Pakistanlı öğrencilerin davetiyle University College London'da başlayan buluşmalara katıldı. 1973'te Trablusgarp'ta iştirak ettiği Islamic Youth Conference'ta dünyanın birçok yerinden gelen müslüman heyetlerle düşüncelerini tartışma imkânı buldu. Londra'da buluşmalarına katıldığı üniversite öğrencilerinin Pakistan devlet tecrübesi üzerine araştırmalar yapacak bir enstitü kurma isteğine karşılık Siddîki evrensel nitelikte The Muslim Institute for Research and Planning'i önerdi. Uzun tartışmalar sonucunda öneri kabul edildi ve enstitünün kuruluş bildirisini Siddîki tarafından yazıldı (1974). Kısa bir süre sonra geçirdiği ilk kalp krizi sebebiyle doktorun dinlenme tavsiyesine rağmen dünyanın çeşitli ülkelerine giderek enstitü faaliyetlerini tanıttı çalışmalar için müslümanlardan destek istedi.

1979 İran İslâm Devrimi, Siddîki'nin fikirlerini şekillendirmesi bakımından bir dönüm noktası oldu. Devrimle birlikte İran'da ulus-devlet anlayışının yıkılıp yeni bir İslâm devletinin kurulması üzerine ye ni devletin Batı'da savunuculuğunu yaptı. Kurduğu enstitünün faaliyetleriyle Sünnî müslümanlara devrimi anlatmaya çalıştı. Editörlüğünü Kanada'da yaşayan arkadaşı Zafer Bangash'ın yürüttüğü *The Crescent International* dergisinin neşrini 1980 yılı Ağustos ayında The Muslim Institute'nin etkinliklerine dahil etti. Dergi 1987-1991 yıllarında Arap dünyasında *el-Hilâlû'd-Düvelî* adıyla yayımlandı. Siddîki, 1980-1989 arasında enstitü ve dergi bünyesinde düzenlediği gazetecilik vb. konulardaki kurs ve seminerlerin yanı sıra İran'da yaşanan devlet tecrübesini dikkate alarak "küresel İslâmî hareket" (global Islamic movement) şeklinde kavramlaştırdığı görüşleriyle ilgili makale ve kitaplar yazdı. Enstitü faaliyetleri kapsamında Londra, Toronto ve Pretoria'da uluslararası kongre ve seminerler düzenlemeye devam etti.



Kelîm Siddîki

Siddîki, 1989'da Âyetullah Humeynî'nin Selman Rüşdi ve kitabının yayımlanmasında payı bulunanlar için verdiği ölüm fetvasını destekleyince İngiliz kamuoyunun tepkisini çekti. Sonraları İran hükümetinin, Humeynî'nin fetvasını yalnızca dinî bir tercih olarak göstermesine rağmen Siddîki bu fetvayı desteklemeyi sürdürdü ve Rüşdi'yi koruyan İngiltere hükümetinin suç ortak olduğunu ileri sürdü. İngiltere vatandaşı olan müslümanların Selman Rüşdi olayına gösterdikleri tepki yüzünden baskılara mâruz kalmaları, onu İngiltere'deki müslüman azınlığı temsil eden bir parlamento kurma düşüncesine yöneltti. 1990'da parlamentonun kuruluş bildirisini "The Muslim Manifesto" başlığıyla yazdı ve İngiliz hükümetine karşı müslümanların haklarını savunmayı amaçlayan parlamentoyu The Muslim Parliament of Great Britain adıyla kurdu (4 Ocak 1992). Üyeleri Siddîki ve arkadaşları tarafından belirlenen parlamento ile özelden İngiltere'ye, genelde Batı'ya karşı katı bir muhalefeti temsil eden Siddîki'nin bu tavır anılan parlamentonun İngiltere'deki müslümanlar tarafından dışlanmasına yol açtı. 1974'te geçirdiği ilk kalp krizinden sonra defalarca kalp krizi geçiren ve iki defa by-pas ameliyatı olan Siddîki, 18 Nisan 1996 tarihinde Güney Afrika'nın Pretoria şehrinde katıldığı bir kongrede yine kalp krizi sonunda öldü. Cenazesi İngiltere'de Berkshire Kontluğu'na bağlı Slough şehrinde defnedildi. Vefatında, öncülüğünü yaptığı hareketi temsil eden The Muslim Institute ve International Crescent'in İngiltere (Londra) başta olmak üzere Kanada (Toronto), Pakistan (Karaçi) ve İslâmâbâd), Güney Afrika (Pretoria), Malezya (Kuala Lumpur) ve Mauritius'da (Port Louis) şubeleri bulunuyordu (*In Pursuit of the Power of Islam*, s. 25).